

Anul 1975, prin grija Editurii Minerva și prin strădania generoasă și plină de înțelepciune a prof. Mihai Pop și a colegului său de breaslă Ioan Șerb, ne-a oferit prilejul real și de mult așteptat al unei veritabile bucurii editoriale: primul volum din opera aceluia care a fost Romulus Vuia „cel care a creat la noi etnografia ca o disciplină de sine stătătoare și cel care a întemeiat primul muzeu român de etnografie“ (p. V).

Nu vom zăbovi asupra biografiei lui Romulus Vuia, asupra nobilei sale ținute intelectuale și a caracterului său ferm și neabătut, deoarece în prefața volumului, prof. M. Pop ne-a lăsat, credem, pagini antologice de mare finețe și pătrundere în rostul lăuntric al existenței învățatului etnograf. Ele vor rămâne pentru totdeauna ca o recunoaștere a muncii și nobleței sale spirituale.

Credem în schimb că este necesar să amintim, alături de conținutul volumului, de ambianța culturală în care s-a format Romulus Vuia. A fost întâmplătoare întâlnirea sa cu G. Vâlsan, marele geograf, dar *nu* a rămas întâmplătoare, ci a determinat, prin aducerea sa la Universitatea din Cluj, într-o mare măsură, formația sa științifică. Era ambianța intelectuală a Clujului din acei ani și mai apoi, mereu, deschisă efervescenței și veritabilei emulații științifice. Lăsând nepomenite aici (din motive lesne de înțeles, dată fiind pregătirea semnatarului acestor rânduri) științele fizico-matematice, biologia și medicina (E. Racoviță, V. Babeș, E. Hațieganu) să reamintim doar câteva nume, legate de mari instituții de cultură și știință, de publicații științifice și reviste, acele mari și fermecătoare personalități universitare, ce au înscris, cu adânc respect pentru poporul nostru și pentru umanitate, un capitol de neuitat în istoria culturii românești. Dăduse roade gândul mare și voința nestrămutată a marelui învățat V. Pârvan, unul din ctitorii organizării Universității Daciei Superioare, cel care aprecia caracterul drept piatra unghiulară în activitatea și munca intelectuală, prin care *numai* se poate impune pe plan cultural veritabila selecțiune a valorilor în locul arbitrarului și dorințelor sau ambițiilor subiective. În jurul cunoscutelor instituții de cultură,

Institutul de Studii Clasice, Muzeul Limbii Române, Institutul de Istorie Națională, Muzeul Etnografic al Transilvaniei, cu constantele dezbateri științifice, multe publicate în *Anuarul Institutului de Studii Clasice (AISC)*, *Dacoromania* și *Anuarul Institutului de Istorie Națională (AIIN)*, se string cercetători și mari profesori precum S. Pușcariu, V. Bogrea, D. Popovici, I. Lupaș, S. Dragomir, E. Petrovici, C. Daicoviciu, R. Vuia, I. Mușlea, D. Prodan, Șt. Pascu și mulți alții, de fapt o întreagă pleiadă de oameni de știință ce au dus faima cercetării științifice românești pînă departe, peste hotarele patriei. Nu putem să nu-i amintim pe gînditorii și oamenii de cultură L. Blaga, D. D. Roșca, C. Petranu și I. Chinezu, acesta cu marea sa revistă *Gînd Românesc*. Cîteva din volumele apărute sau reeditate recent¹ adună, prin grija foștilor elevi sau a editorilor cu prețuire critică, truda științifică a înainte mergătorilor, constituind admirabile restituiri între care se înscrie și prima parte a operei etnografice a lui Romulus Vuia.

Volumul are două subdiviziuni bine definite ca sferă de cuprindere: I. *Studii și cercetări etnologice* (cu următoarele lucrări: *Etnografie, etnologie, folclor. Definiția și domeniul; Contribuții etnografice cu privire la formarea culturii noastre populare și a poporului român; Dovezi etnografice pentru vechimea și continuitatea românilor în Transilvania; Legenda lui Dragoș; Originea jocului de Călușari*) și II. *Studii antropogeografice și etnologice* (cu o singură lucrare: *Satul românesc din Transilvania și Banat*). Prin cercetările sale de teren, de muzeologie română și prin micromonografiile sale etnografice Romulus Vuia s-a ocupat intens de *morfologia așezărilor și a locuințelor, de obiceiurile și ocupațiile de bază ale românilor și de etnogeneza poporului român*. Chiar dacă investigațiile

¹ V. Bogrea, *Pagini istorico-filologice*, Cluj, 1971; *idem*; *Sacra Via*, Cluj, 1973; V. Pârvan, *Memoriale*, Cluj, 1973; *idem*, *Corespondență și acte*, Buc., 1973; Al. Zub, *Vasile Pârvan*, Iași, 1974; G. Vâlsan, *Descrieri geografice*, Buc., 1964; D. Popovici, *Romantismul românesc*, Buc., 1969 (cf. și *La Littérature romaine a l'époque des lumières*, Sibiu, 1945); I. Moga, *Scrieri istorice 1926—1946*, Cluj, 1973; I. Breazu, *Studii de literatură română și comparată*, Cluj, 1970; S. Pușcariu, *Cercetări și studii*, Buc., 1974; S. Dragomir, *Vlahii din nordul Peninsulei Balcanice în Evul Mediu*, Buc., 1959; *idem*, *Abram Iancu*, Buc., 1965; I. Chinezu, *Pagini de critică*, Buc., 1969; V. Fanache, *Gînd Românesc-bibliografie*, Buc., 1973; L. Blaga, *Gîndirea românească în Transilvania în secolul al XVIII-lea*, Buc., 1966; *idem*, *Zări și etape*, Buc., 1968, *idem*, *Trilogia culturii*, Buc., 1969; I. Mușlea, *Cercetări etnografice și de folclor I*, Buc., 1971; E. Petrovici, *Studii de dialectologie și toponomie*, Buc., 1970; M. Macrea, *Viața în Dacia romană*, Buc., 1970; C. Daicoviciu, *Dacica*, Cluj, 1970; St. Meteș, *Emigrări românești din Transilvania în secolele XIII—XX*, Buc., 1971; D. D. Roșca, *Însemnări despre Hegel*, Buc., 1967; *idem*, *Existența tragică. Incercare de sinteză filozofică*, Buc., 1968; *idem*, *Influența lui Hegel asupra lui Taine*, Buc., 1968; D. Prodan, *Supplex Libellus Valachorum*, Buc., 1967; *idem*, *Iobăgia în Transilvania, I—III*, Buc., 1967—1968; Șt. Pascu, *Marea Adunare Națională de la Alba-Iulia*, Cluj, 1968; *idem*, *Voievodatul Transilvaniei, I*, Cluj, 1972.

întreprinse și studiile publicate conțin concluzii și interpretări diferite de cercetarea actuală, „prin materialul lor bogat constituie un aport de fapte valabile și astăzi pentru unele probleme și teme ale etnografiei românești”².

Lucrările sale în domeniul etnogenezei românești „nu satisfac decât parțial cerințele istoriografiei”³. Astfel, în lucrarea *Contribuții etnografice cu privire la formarea culturii noastre populare și a poporului român*, Romulus Vuia scria: „Străromânii au fost nevoiți a trăi în așezări risipite în munți nu numai pentru că ei, fiind o populație autohtonă, au fost constrinși să se retragă în zona muntoasă periferică, dar și pentru că populația străromână din pricina migrațiunii popoarelor n-a mai îndrăznit să întemeieze așezări adunate în regiunile văilor deschise” (p. 42—43). Astăzi, teza *retragerii în munți* a populației locale începe să fie abandonată ca nefondată de fapte. S-a constatat și pentru alte provincii romane ca Raetia și Noricum (azi teritorii austriece) de către cercetătoarea H. Thaler-Stiglitz, recunoscută specialistă a problemei, că susținerea tezei înmulțirii elementului roman din munți prin fuga din regiunile joase ale Raetiei II și din Noricum Ripense „este o părere în care se crede mult, dar care nu este dovedită”⁴. De acest lucru și-a dat seama sau în orice caz a lăsat posibilă și o altă judecată și Romulus Vuia admitând:

a) „Acest fapt însă nu exclude existența așezărilor românești răzlețe, chiar și a celor adunate și în regiunile de câmpie pentru perioada mai veche” (p. 43) și

b) „Plugul la români prezintă două tipuri cu totul diferite: 1) tipul transilvănean . . . . . și 2) tipul muntean *rarița* sau *ralița* (fig. 8 și 11) cu care azi se lucrează mai mult la prășitul porumbului. Cu acest tip de plug, adică cu ralița, se ară mai mult în regiunea de șes, fapt ce ar dovedi continuitatea agriculturii la români și în regiunile de șes” (p. 59).

Interesantă este zăbovirea sa asupra termenului *cătun*, întrebuițat pentru a denumi o așezare mai mică, cu un număr mic de case, model de judecată etnografico-lingvistică comparativă la popoarele cu care românii ajung sau nu ajung în contact: *katunt* — la albanezi; *katún* — la bulgari; *kátun* — la sîrbi; *kotan* — la chirchizi; *chetton* — la calmuci; *kotun* — la tătarii din Serbia și *khoton* — la mongoli. Cercetări recente

² R. Vulcănescu, *Etnologia*, în volumul *Istoria Științelor în România. Etnologia-Folcloristica*, Buc., 1975, p. 59.

³ *Idem*, *ibidem*.

⁴ H. Thaller, *Der Städte der Vita S. Severini im Donauraum*, im *Festschrift für Rudolf Egger*, II, Klagenfurt, 1953, p. 315—321; *idem*, *Römische Lager und frühmittelalterliche Siedlungen am norisichen Limes*, în *Osterreichische jahreshefte*, XVI, 1961—63, p. 145 sqq.

par să confirme această teză susținută la vremea sa de Romulus Vuia⁵. Analizează terminologia cronologică a portului popular românesc, desprinde firesc trei straturi în ordinea vechimii acestor elemente în limba română și în etnografia noastră:

- I. Vechiul substrat etnografic și lingvistic traco-dacic
- II. Vechiul strat latin și
- III. Stratul vechi și mai recent slav.

Demnă de atenție este și concluzia etnografului clujean asupra influenței suferite de românii din partea slavilor în timpul conviețuirii și asimilării slavilor (p. 62, 89), concordând cu cercetările recente asupra intensității și influenței slave asupra limbii române⁶.

Rămîne, de asemenea, demnă de atenție strădania sa pentru a limpezi în studiile etnografice „vechimea și continuitatea elementului românesc în Transilvania și continuitatea lui cu celelalte părți ale poporului nostru de dincolo de Carpați“ (v. studiul: *Dovezi etnografice pentru vechimea și continuitatea românilor în Transilvania*, p. 77).

În „Legenda lui Dragoș“, chiar dacă din capul locului autorul ne spune că nu va căuta să vadă „cît corespunde adevărului istoric“ această legendă, este evident că unitatea poporului nostru și întemeierea Moldovei nu îi erau străine, ca tuturor cercetătorilor istorici, arheologi, etnografi, folcloriști. Chiar dacă *motivul* legendei are circulație universală, Romulus Vuia conchide că „nu putem contesta caracterul național al acestei legende“ (p. 108).

⁵ v. Șt. Ștefănescu, *Formarea statelor românești* (sec. X—XIX), în *Istoria poporului român*, Buc., 1970, p. 121, n.1: „Conviețuind cu băstinașii timp îndelungat, pecenegii și cumanii au lăsat urme în toponimia și în lexicul limbii române. De numele pecenegilor se leagă Peceneaga, Picineagul, Pecenișca, Beșinău, Besenova etc. De origine cumană sînt topicele: Cumanii, Comana, Vadul Cumanilor, Comarnic, Comănești; denumirile de riuri cu terminația — *ui*: Bahlui, Covurului, Desnățui, Călmățui etc. și numele terminate în — *abă*: Toxabă, Tincabă, Basarabă etc. De la pecenegi și cumani au pătruns în limba română și o altă serie de cuvinte: cioban, beci, *cătun*, *dușman* etc.; v. și alte păreri la I. I. Russu, *Limba traco-dacilor*, Buc., 1959, p. 130, *Lista cuvintelor române autohtone*: ... *cătun* idem, ibidem², Buc., 1967, pp. 203—204; *Cuvintele române autohtone care au un corespondent de origine indo-europeană și autohtonă în albaneză sînt*: ... *cătun*...; cf. și idem, *Die autochtonen elemente im Wortschatz der rumänischen Dialekte, in Dacoromania*, I, Freiburg-München, 1973, p. 129; C. Poghirc, *Sur les éléments de substrat du romain, in Dacoromania*, I, Freiburg-München, 1973, p. 201 les vocables communs à l'albanais et au roumain sont à peu près les suivantes: ... *cătun*... și pe larg I. I. Russu, *Elemente autohtone în limba română*, Buc., 1970, pp. 148—150, s.v. cu întreaga bibliografie și cu concluzia: „S-ar putea ca evoluția semantică să fi fost analogă cu a lat. *fossatum* (*fossa*) rom. (*fsat*), *sat* și deci *cătun* să fie o paralelă anteromană, autohtonă a termenului sinonim latin“.

⁶ I. Pătruț, *Studii de limbă română și slavistică*, Cluj, 1974, pp. 88—89 „Prin urmare, influența slavă este posteroară transformării latinei carpato-dunărene în limba română (proces care s-a produs, aproximativ în secolul al VIII-lea), ceea ce se dovedește și prin faptul că elementele cele mai vechi de proveniență bulgară nu au suferit prefacerile fonetice, binecunoscute, caracteristice doar cuvintelor moștenite din limba latină“.

Intinsa putere de documentare și mînuirea atentă a metodei comparative ne-o dă Romulus Vuia în studiul privind *Originea jocului de călușari*. Și în acest studiu Vuia parcurge întreg cuprinsul locuit de poporul nostru: Moldova, Muntenia și Oltenia, Transilvania și Banat, unde *călușarul* este strîns legat de sărbătorile de primăvară și vară, dovedind autohtonía și continuitatea obiceiurilor populare românești.

Studiul așezărilor rurale și a casei de la țară (satul românesc din Transilvania și Banat a cărui analiză temeinică ar depăși intențiile și economia acestor rînduri) întemeiat pe analiza morfologică a satelor românești a fost extins în timp și în spațiu, după al doilea război mondial, prin cercetarea așezărilor din Muntenia și Moldova și argumentat prin studierea condiționării lor economice. Romulus Vuia n-a mai ajuns să ne lase un studiu de sinteză asupra așezărilor, avînd la bază noua metodă de cercetare etnografică a satului din țara noastră.

Este neîndoielnic că noile generații de etnografi vor avea mult de învățat de pe urma studierii și analizei atente a lucrărilor dedicate cercetării originii și evoluției satului românesc, temă ce interesează deopotrivă pe demograf, arhitect, economist, istoric, arheolog și etnograf. Chiar dacă cercetarea de azi va dezvălui laturi mai puțin trainice analizelor sale, inerente limite de documentare și putere de cuprindere, studiile sale în acest domeniu rămîn de referință, ca ale unui adevărat deschizător de drumuri în etnografia românească.

Nădăjduind că acestui prim volum îi va urma al doilea, pentru publicarea integrală a operei etnografice a lui Romulus Vuia, ne facem o plăcută datorie aducînd cuvenitele mulțumiri prof. Mihai Pop și lui Ioan Șerb, editurii, pentru minunata lor realizare, un veritabil act de nobilă restituire critică.

S. DUMITRAȘCU